

Innym obok istnienia i natury Boga dość złożonym problemem jest zagadnienia zła, któremu autor poświęca w całości rozdział siódmy. Po wstępnych rozróżnieniach (zło fizyczne, zło moralne) rozpatruje problem zła z dwóch perspektyw: teoretycznej, gdzie przedstawia trzy rozwiązania (logiczne, probabilistyczne i argument W. Rowe'a), oraz egzystencjalnej, na której rysuje trzy teodycee (augustyńską, irenejską oraz opartą na procesualizmie). Ponieważ religia funkcjonuje w tym świecie i jest jednym z elementów tworzącej go kultury, stąd też następny rozdział przynosi próbę ujęcia stosunku religii do współczesnej nauki, a w tym kontekście kwestię racjonalności wiary (problem fideizmu, W. Jamesa woli wiary, zakładu Pascala i tzw. reformowanej epistemologii). Istota i formy doświadczenia religijnego stały się przedmiotem rozważań w rozdziale dziewiątym. Tutaj także podjęto próbę krytycznej oceny jego obiektywnej wartości i przydatności w uzasadnieniu roszczeń religijnych. Pytanie o istnienie duszy ludzkiej, jej nieśmiertelność i ewentualne losy po śmierci – innymi słowy, pytanie o kształt człowieczej nadziei – znalazło swoje miejsce w dziesiątym i ostatnim rozdziale książki.

Książka jest tak skonstruowana, by umożliwić czytelnikowi w miarę szybkie uchwycenie istoty każdego poruszanego w niej problemu. Autor stara się operować prostym i nieskomplikowanym językiem, unikając przy tym technicznego żargonu filozoficznego. Pytania do dyskusji, umieszczone na końcu każdego rozdziału, umożliwiają czytelnikowi nie tylko swego rodzaju powtórkę, ale także tworzą syntezę materiału. Podobne zadanie spełniają podsumowania, w których autor raz jeszcze wraca do kluczowych pojęć, argumentów i teorii. Tekst obfity w liczne odnośniki biograficzne i rzeczowe, przybliżające osoby myślicieli, z których poglądami czytelnik spotkał się w tekście, oraz proste i zwięzłe definicje najważniejszych pojęć. Obok spisu literatury, polecanej w celu dalszego studiowania wybranych problemów, na końcu każdego rozdziału autor umieszcza spis najważniejszych jego zdaniem stron internetowych, gdzie można znaleźć artykuły, streszczenia oraz inne odnośniki tak do poruszanych w książce tematów, jak i nieomówionych w niej pokrewnych kwestii. Cenne uzupełnienie prezentowanej książki stanowi zredagowana przez tegoż autora obszerna antologia tekstów z filozofii religii: Chad Meister (red.), *The Philosophy of Religion Reader*, Routledge, London – New York 2009, ss. 718. W dziesięciu sekcjach, zaopatrzonych odpowiednim wprowadzeniem, zgromadzono fragmenty najważniejszych dzieł, stanowiących źródła problematyki omawianej w recenzowanej publikacji.

Książka Ch. Meistersa jest dla polskiego czytelnika nie tylko doskonałą okazją do zapoznania się z elementarnymi zagadnieniami z dziedziny filozofii religii, ale stanowi także możliwość wejścia w nieco odmienny sposób myślenia dydaktycznego. Dla studentów to bez wątpienia podręcznik, dla nauczycieli ciekawa pozycja dydaktyczna, dająca wgląd w świat autorów i publikacji angielskojęzycznych. Wraz z towarzyszącą jej antologią tekstów stanowi bez wątpienia ciekawą propozycję wydawniczą.

Ks. Mirosław Kiwka

ANDRZEJ MARYNIARCZYK, K. STĘPIEŃ (red.), *Spór o rozumienie filozofii*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2009, ss. 368

DOI: 10.34839/wpt.2009.17.2.268-271

Spór o definicję, cele i metody filozofii jest niemal tak długi jak historia jej rozwoju. Pomimo upływu czasu rozumienie filozofii pozostaje nadal pytaniem otwartym, pytaniem, na które można udzielić wiele odpowiedzi tak w sensie historycznym, jak i sys-

tematycznym. Katedra Metafizyki KUL i Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu już po raz jedenasty były gospodarzami Międzynarodowego Sympozjum Metafizycznego z cyklu *Zadania współczesnej metafizyki*. Odbędzie się ono 11 grudnia 2008 roku w Lublinie właśnie pod hasłem *Spór o rozumienie filozofii*. Książka pod takim samym tytułem jest dokumentacją tegoż wydarzenia. Zawiera ona trzy rodzaje zagadnień, zamieszczonych odpowiednio w trzech częściach.

W części pierwszej, zatytułowanej *Filozof i filozofia*, znajdują się wypowiedzi przedstawiające podstawowe sposoby rozumienia filozofii i jej uprawiania. Otwiera ją tekst M.A. Krąpca *O filozofii*, stanowiący zapis ostatniego wykładu, który ojciec profesor wygłosił w ramach seminarium doktoranckiego z metafizyki i antropologii na dwa tygodnie przed śmiercią. W swoich dociekaniach nad istotą filozofii o. Krąpiec podkreśla pewną uwarunkowaną historycznie cechę współczesnego filozofowania, którą określa mianem „logicyzacji poznania”. Charakteryzuje się ona oderwaniem myślenia od poznania, co z kolei pociąga za sobą odrealnienie refleksji filozoficznej. W ten sposób filozofia, miast być fundamentalnym namysłem nad światem realnie istniejących rzeczy i osób, staje się spekulacją konstruuującą rzeczywistość na kanwie wytworzonych przez umysł idei. W kolejnym artykule autorstwa A. Maryniarczyka pt. *Dlaczego filozofia realistyczna? (Od Arystotelesa do Krąpca i z powrotem)* została podjęta problematyka arystotelesowskiej definicji filozofii oraz jej deformacji wynikających zarówno z błędnych tłumaczeń tekstów Stagiryty, jak i z ich mylnych interpretacji. Postulat konieczności powrotu do właściwego pojmowania metafizyki i jej ponowne sformułowanie przez M.A. Krąpca, jak również wskazanie podstawowych właściwości filozofii realistycznej stanowiły logiczną konsekwencję poszukiwania odpowiedzi na postawione w tytule pytanie. Mistrz, szkoła i dzieło – to trzy pojęcia, wokół których ogniskują się rozważania I. Zielińskiego w jego artykule *Rola mistrza i szkoły w filozofii*. Autor, czerpiąc obficie z greckiej starożytności i ze średniowiecza, jak też nawiązując do tekstu encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio*, rysuje postać mistrza jako tego, który osiągnął relatywnie najwyższy stopień sprawności intelektualnej w odkrywaniu najgłębszych prawd o świecie oraz najwyższy stopień egzystencjalnego zbliżenia do poznanej prawdy. Mistrz o takich kwalifikacjach staje się założycielem i kamieniem węgielnym szkoły filozoficznej, której zasadniczym celem staje się wspólnotowe dążenie do odkrywania prawdy obiektywnej. Odkrywanie to powinno się odbywać w atmosferze otwarcia, ale i konfrontacji z poszukiwaniami innych środowisk. Wspólne poszukiwanie prawdy prowadzone przez szkołę pod kierunkiem mistrza przynosi owoce w postaci dzieła. W przypadku lubelskiej szkoły filozoficznej – podkreśla I. Zieliński – jest nim *Powszechna encyklopedia filozofii*. B. Wald w artykule *Najpierw pewność. Zagubienie rzeczywistości we współczesnej filozofii realistycznej* upatruje przyczynę wskazanego w tytule zagubienia rzeczywistości głównie w odejściu od preferowanego przez Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu rozumienia filozofii jako badania realnie istniejącego bytu i w skupieniu się zamiast tego na rozważaniach dotyczących bytu możliwego. W ten sposób przedmiotem filozofii stało się nie to, co jest aktualne, ale możliwość konstruowana apriorycznie przez operacje filozofującego rozumu. Owo przekształcenie autor ukazuje na przykładzie koncepcji *Lebenswelt* W. Diltheya, idei *Dasein* M. Heideggera, rozwiązań fenomenologicznych E. Husserla i M. Schelera, utopizmu E. Blocha czy wreszcie krytycznej teorii Th. Adorno. Niejako na przedłużeniu rozważań B. Walda znajdujemy artykuł B. Kruszewicz-Kowalewskiej pt. *O istocie filozofii. W. Diltheya koncepcja światopoglądu filozoficznego*. Spośród wielu rozumień filozofii prezentowa-

nych przez W. Diltheya autorka skupia się na tym, który wyznaczają dwa pojęcia: światopogląd i życie. W tym kontekście „światopogląd filozoficzny” kształtuje się w zasadzie jako odpowiedź na tajemnicę życia. W tej perspektywie filozofia, niezależnie od swoich uwarunkowań, dąży do sformułowania wszechogarniającej idei, uniwersalnego i powszechnie akceptowanego systemu. Ponieważ wysiłek ten skazany jest na niepowodzenie, stąd też poszukiwanie prawdy filozoficznej według Diltheya powinno się dokonywać w formowaniu autentycznej i reprezentatywnej dla danej epoki postawy wobec życia. W centrum tego usiłowania sytuuje się nie tyle sama filozofia, ile osobowość filozofa. Przedłożenie J. Kozuchowskiego: *Roberta Spaemanna wizja filozofii* prezentuje natomiast istotę refleksji filozoficznej w kategoriach niekończącego się dyskursu wokół pytań ostatecznych. Takie ujęcie filozofii, którego wiele ważnych aspektów znalazło swoje omówienie w tym artykule, sytuuje filozoficzne i metafizyczne poglądy R. Spaemanna w klasycznym nurcie filozofii obok Sokratesa, Platona, Arystotelesa i Tomasza z Akwinu.

Filozofia czy filozofie? Jedna czy wiele? – odpowiedzi na te pytania poszukiwano w debacie, do której swoim tekstem wprowadzał W. Dłubacz. Składają się na nią cztery wystąpienia dotyczące następujących zagadnień: rozumienie *philosophia perennis*, kryteria dyskursu filozoficznego, zagadnienia celu filozofii oraz wyboru koncepcji filozofii, prezentowane odpowiednio przez H. Jakuszko, H. Kieresia, P. Jaroszyńskiego i A.J. Norasa. Dyskusję zamyka głos o. M.A. Krąpca pod znamienym tytułem *Filozofia i filozofie*.

Część druga publikacji gromadzi refleksje dotyczące wydanej przez Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu *Powszechnej encyklopedii filozofii*. Temat ten został podjęty z racji publikacji ostatniego, dziewiątego tomu tego dzieła. Jest to więc próba ogarnięcia całości owego niepowtarzalnego w polskiej kulturze przedsięwzięcia. Z zamieszczonych wypowiedzi wynika, że dzieło to w swej klasie plasuje się w czołówce światowych ze względu na zasięg obejmowanej problematyki, ujęcie proponowanych zagadnień oraz sztukę edytorską. Jak podkreśla A. Lekka-Kowalik, na tle czterech największych edycji anglosaskich encyklopedii filozoficznych dzieło środowisk polskich wyróżnia jednoznacznie określone własne stanowisko metafizyczne, obrona filozofii jako naukowej dziedziny racjonalnego poznania, powszechność w wymiarze kulturowo-geograficznym oraz filozoficzne kryteria doboru haseł i ich prezentacja w perspektywie tak historycznej, jak i systematycznej. Wystarczy tu przytoczyć tytuły wygłoszonych referatów, aby zobaczyć ogrom zadań podjętych przez autorów *Encyklopedii*. Należą do nich między innymi: formacja kultury filozoficznej, krzewienie wiedzy encyklopedycznej w filozofii, promocja polskiej myśli filozoficznej, niesienie pomocy środowiskom zagranicznym. Pasjonująca historia powstawania *Encyklopedii*, autorstwa A. Maryniarczyka, napisana ku pamięci przyszłych pokoleń i poniekąd ku pokrzepieniu serc tych, którzy w przyszłości odważą się na podobny wyczyn, zamyka tę część publikacji.

Ostatnia, trzecia część książki, zatytułowana *Wspomnienie o Mistrzu*, stanowi zbiór wspomnień o zmarłym 8 maja 2008 roku o. prof. M.A. Krąpcu, jednym z założycieli lubelskiej szkoły filozoficznej oraz pomysłodawcy i redaktorze naczelnym *Powszechnej encyklopedii filozofii*. Zamieszczone tu świadectwa jego uczniów i współpracowników przywołują ponownie, w kontekście sporu o rozumienie filozofii i prezentacji ostatniego tomu encyklopedii, osobę ojca profesora, który przez pół wieku stał na straży mądrościowego rozumienia filozofii, wolnego od zniewolenia ideologią marksizmu i naporu zmieniających się nurtów postmodernistycznych irracjonalizmów. Wspomnienia A. Maryniarczyka, J. Zdybickiej, bp. I. Deca, J. Wiszniewskiej, B. Pazia, U.M. Żegleń

ukazują znamienne rysy osobowości i bogactwo dorobku o. prof. Krapca. Podkreślano w nich zgodnie, że bardzo wielu parających się filozofią w naszej ojczyźnie zaciągnęło u ojca profesora Krapca dług wdzięczności, który winni spłacać pracą na rzecz pomnażania dorobku kultury polskiej.

Omawiana publikacja stanowi nie tylko dokumentację działalności Katedry Metafizyki KUL i Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu, ale daje także jej czytelnikom możliwość niemal bezpośredniego uczestnictwa w doniosłych wydarzeniach i ważnych sporach filozoficznych współczesności.

Ks. Mirosław Kiwka

Joseph Ratzinger/ Benedetto XVI, *Davanti al Protagonista. Alle radici della liturgia*, Cantagalli, Siena 2009, ss. 229.

Wydawca podaje, że autorem jest Joseph Ratzinger / Benedykt XVI. W rzeczywistości umieszczono tutaj po jednym tekście z 1977, 1978, 1988, 1990, 1996, 1998, dwa z 2000, siedem z 2001, po jednym z 2002 i 2003 oraz dwa z 2005 roku. W sumie dwadzieścia tekstów. Wszystkie pochodzą jednak sprzed konklawe, które dało nam Benedykta XVI. Jest to o tyle cenne, że uświadamiamy sobie, iż reforma liturgiczna podejmowana przez obecnego Papieża nie jest koniunkturalnym działaniem w odpowiedzi na żądania jakichś środowisk, lecz wypływa ze spokojnej i dogłębnej refleksji teologicznej, jaką Autor snuł i wypowiadał głośno od dawna.

Teksty są bardzo różnorodne: cztery konferencje, cztery fragmenty różnych książek, trzy passusy z przedmowy do włoskiego wydania *Duch liturgii*, dwa artykuły opublikowane w *Communio*, dwa wywiady dla prasy francuskiej, dwa przesłania, jedna homilia oraz jeden list do Heine-Lothar Bart z 23 czerwca 2003 r.

Spośród dwudziestu tekstów zebranych w tej książce, niemal połowa, bo aż dziewięć (rozdział 3, 7-9, 12-13, 15-16, 18), zostało już wcześniej wydanych w języku polskim. Mianowicie: Rozdział 3 pt. *Gli errori della Chiesa* [Błędy Kościoła] (s. 49-52), to fragment z rozdziału pod takim samym tytułem w książce *Sól Ziemi. Chrześcijaństwo i Kościół katolicki na przełomie tysiącleci*, Znak, Kraków 1997, s. 150-153.; Rozdział 7 pt. *La struttura della celebrazione liturgica* [Struktura celebracji liturgicznej] (81-94), to artykuł pod tym samym tytułem w: *Eucharystia*, Pallottinum 1986, Kolekcja «Communio» 1 s. 191-200.; Rozdział 8 pt. *Forma e contenuto della celebrazione eucaristica* [Forma i treść celebracji eucharystycznej] (s. 95-110), To artykuł pt. *Ostatnia Wieczerza a Eucharystia Kościoła: forma i treść liturgii eucharystycznej*, w: *Eucharystia*, Pallottinum 1986, Kolekcja «Communio» 1 s.162-174.; Rozdział 9 pt. *Riforma della Riforma* [Reforma Reformy] (s. 111-119) pochodzi z książki pt. *Bóg i świat. Z kardynałem Josephem Ratzingerem rozmawia Peter Seewald*, Znak, Kraków 2005, s. 379-387.; Rozdział 12 pt. *La teologia della liturgia* [Teologia liturgii], opublikowano w «Christianitas» nr 35, 2007, s. 21-35.; Rozdział 13 pt. *Di fronte agli angeli voglio cantarTi* [Wobec aniołów chcę śpiewać Tobie] (s. 149-173), to fragment z książki pt. *Nowa pieśń dla Pana*, Znak, Kraków 2005, s. 201-227.; Rozdział 15 pt. *L'Opera del totalmente Altro* [Dzieło kogoś zupełnie Innego] (s. 183-189), to konferencja wygłoszona 13 lipca 1988 w Santiago do biskupów Chile, którą można znaleźć w dziale „Artykuły” na stronie „Christianitas” ([http://christianitas.pl/?sr=!czytaj&id=63&dz=6&x=6&pocz=0&gr=](http://christianitas.pl/?sr=!czytaj&id=63&dz=6&x=6&pocz=0&gr=;)); Rozdział 16 pt. *Il coraggio di un vero testimone* [Odwaga prawdziwego świadka] (s. 191-194), w rzeczy-